

АРТИВІЗМ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ ОСВІТІ: ІНСАЙТИ МІЖНАРОДНОГО ПРОЄКТУ “CIVIC ART”.

Луковська О., Грабовська О., Несторенко Т.

Стаття розміщена у журналі

«Молодь і ринок» № 9 (241), 2025

Co-funded by
the European Union

The document has been prepared within the framework of the Erasmus+ Project CivicArt: Capacity-Building for Art-Based Civic Education (101184018 – CivicArt – ERASMUS-YOUTH-2024-CB)

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Project Consortium:

- *Resonance Foundation (Ukraine)*
- *Gergart (Georgia)*
- *KulturNest E.V. (Germany)*
- *Asociacion International initiatives for cooperation Letur (Spain)*

Design: Dagna Gmitrowicz

This document contains information, which is proprietary to the CivicArt Consortium. Neither this document nor the information contained herein shall be used, duplicated or communicated by any means to any third party, in whole or in parts, except with prior written consent of the CivicArt Coordinator.

The information in this document is provided as is and no guarantee or warranty is given that the information is fit for any particular purpose. The user thereof uses the information at its sole risk and liability.

Original article (in Ukrainian): <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/337719/330761>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.337719>

24. Yu, Q., Yu, K., Li, B. & Wang, Q. (2023). Effectiveness of blended learning on students' learning performance: a meta-analysis. *Journal of Research on Technology in Education*. 57(1): 1–22

25. Zhang, L. (2022). Technology leadership in higher education: A systematic review. *Journal of Educational Technology Systems*, No. 50(4), pp. 431–445.

26. Zhao, Y. & Watterston, J. (2021). The changes we need: Education post COVID-19. *Journal of Educational Change*, No. 22(3), pp. 3–21.

27. Zizikova, J. (2021). Artificial intelligence in education: A systematic review. *Education and Information Technologies*, No. 26(6), 6653–6670.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2025

УДК 7.03:37.011:377

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.337719>

Ольга Луковська, доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри графіки та мистецтва книги
Національного університету “Львівська політехніка”
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4074-7454>

Олена Грабовська, президент регіонального благодійного фонду “Резонанс”
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8244-3259>

Тетяна Несторенко, професор Сілезької академії,
кафедра менеджменту, м. Катовіце, Польща;
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, менеджменту та фінансів
Бердянського державного педагогічного університету, м. Запоріжжя, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8294-6235>

АРТИВІЗМ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ ОСВІТІ: ІНСАЙТИ МІЖНАРОДНОГО ПРОЄКТУ “CIVIC ART”

У статті досліджено артivism як інноваційний інструмент громадянської освіти молоді. На основі аналізу міжнародного проєкту “Civic Art” виявлено, що поєднання мистецтва та активізму сприяє розвитку критичного мислення, емпатії та демократичних цінностей, що є особливо актуальним в умовах геополітичних конфліктів. Дослідження, проведене серед 54 молодіжних працівників з України та Грузії, показало високу зацікавленість в артivismі, але підкреслило потребу в методичній підтримці. Аналіз артпрактик проєкту доводить, що артініціативи створюють значні трансформації на різних рівнях, а сам артivism є потужною складовою громадянської освіти.

Ключові слова: артivism; громадянська освіта; мистецтво; інновації; проєкт “Civic Art”; молодь.

Літ. 13.

Olha Lukovska, Doctor of Sciences (Art Studies), Professor,
Professor of the Graphic and Book Art Department,
Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4074-7454>

Olena Hrabovska, President of Regional Charity Foundation “Resonance”
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8244-3259>

Tetyana Nestorenko, Professor AS, Academy of Silesia,
the Management Department, Katowice, Poland;
Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Economic, Management and Finance Department,
Berdyansk State Pedagogical University, Zaporizhzhya, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8294-6235>

ARTIVISM IN YOUTH CIVIC EDUCATION: INSIGHTS FROM THE INTERNATIONAL “CIVIC ART PROJECT”

In today's world, civic education plays a key role in shaping active and responsible individuals. The article explores the potential of artivism – an intersection of art and civic engagement – as an innovative tool in youth civic education. Artivism is defined as a means of visual communication and social dialogue that fosters critical thinking, empathy, and awareness of democratic values, which is particularly relevant in the context of geopolitical crises such as the war in Ukraine or civic protests in Georgia. The research is based on the analysis of the international CivicArt project, supported by the European Commission within the Erasmus+ program. The methodology included a comprehensive needs assessment of 54 respondents (youth workers, activists, and artists) from Ukraine and Georgia, as well as an analysis of art practices implemented within the project. The findings reveal a high level of interest in artivism among youth workers, while also highlighting the need for practical skills and methodological support. Relevant areas of thematic content of civic education through art have been identified: human rights,

youth civic engagement, and democratic principles and values. Media literacy and information security are also of critical importance. Among the learning needs of youth workers, communication skills, content creation for social change, and strategies for effectively engaging youth in activism are prioritized. The analysis of art cases demonstrates how art initiatives can foster significant transformations at individual, professional, community, and international levels. The study concludes that activism represents a powerful component of civic education, capable of generating profound and long-lasting changes, especially in complex political and wartime contexts. The results open new dimensions for further academic research on the role of art in advancing civic education.

Keywords: *activism; civic education; art; innovation; Civic Art project; youth.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, що характеризується швидкими соціальними трансформаціями, посиленням поляризації та геополітичними конфліктами, роль громадянської освіти набуває особливого значення. Вона є нероздільною частиною формування активної, свідомої та відповідальної особистості, здатної не лише адаптуватися до змін, а й активно впливати на демократичні процеси у суспільстві. Підвищення ролі культурно-мистецьких практик у формуванні громадянської свідомості, зокрема серед молоді, зумовлює необхідність переосмислення методів громадянської освіти. Традиційні методи навчання все частіше вимагають доповнення інноваційними підходами, серед яких особливе місце посідає артivism, який поєднує мистецтво з активною громадянською позицією та соціальною відповідальністю. Варто зазначити, що артivism, як і загалом креативна індустрія, позитивно впливає на економічний розвиток міста, сприяючи створенню нових форм зайнятості, активізації місцевих спільнот та підвищенню інвестиційної привабливості територій [1; 5–7]. У контексті громадянської молодіжної освіти артivism також виконує функцію соціального посередника, поєднуючи культурне вираження з формуванням громадянських компетентностей. Це особливо помітно у рамках міжнародних проєктів, де мистецтво слугує інструментом міжкультурного діалогу, критичного мислення та демократичної участі молоді [4].

Артivism виступає не лише як засіб візуальної комунікації, а й як дієвий інструмент соціального діалогу, що сприяє формуванню критичного мислення, емпатії, здатності до співпереживання, усвідомлення прав людини та загальнодемократичних цінностей. Особливо актуальним є вивчення цього феномену в умовах війни, коли питання ідентичності та громадянської відповідальності набувають екзистенційного значення. У зв'язку з цим виникає потреба в науковому аналізі потенціалу артivismу в контексті громадянської освіти та його впливу на молодіжну аудиторію.

До вивчення напрямку артivismу неодноразово зверталися критики мистецтва, як українські, так і закордонні. Унікальним “дослідницьким полігоном” при проведенні дослідження став міжнародний проєкт “Civic Art”, оскільки його реалізація відбувається за чітким планом комунікації, поширення та забезпечення якості, що дозволяє систематично

вивчати ефективність артivismу [9]. Результати проєкту також активно поширюються в академічній спільноті, зокрема через дослідження мистецтвознавців, виступи та презентації на міжнародних конференціях, що свідчить про наукову значущість ініціативи [4].

Метою статті є дослідження потенціалу артivismу в громадянській молодіжній освіті через аналіз реалізації міжнародного проєкту “Civic Art”. Серед поставлених завдань були, зокрема: оцінка потреб зацікавлених сторін проєкту “Civic Art” як емпіричної бази; розгляд інноваційних практик артivismу, реалізованих або вивчених у рамках проєкту; інтеграція вивчених даних з теоретичними засадами артivismу.

Вирішення поставлених у дослідженні завдань допоможе виявити взаємозв'язки між теоретичними запитами та практичними рішеннями, а також сформулювати рекомендації для подальших наукових розвідок розвитку артivismу у громадянській освіті.

Виклад основного матеріалу. Під артivismом ми розуміємо поєднання мистецтва та активізму, тобто використання художніх засобів для вираження політичних, соціальних або культурних поглядів з метою досягнення певних змін. Це не просто форма протесту, а й потужний інструмент творчого самовираження, що дозволяє донести важливі повідомлення до широкої аудиторії в оригінальний спосіб, який запам'ятовується. Важливість артivismу полягає в його здатності звертатися до емоцій, долати мовні бар'єри та пропонувати нові перспективи, роблячи складні соціальні питання доступними для розуміння та рефлексії більш широкої аудиторії (громадянського суспільства) [8].

Саме тут свого ключового значення набуває міжнародний проєкт “Civic Art”, реалізований Міжнародним Консорціумом¹ за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках програми Erasmus+ (ініціатива KA2)². Основною метою проєкту є посилення потенціалу молодіжних працівників та

¹ Міжнародний консорціум об'єднує організації: благодійний фонд “Резонанс” (Україна), громадське об'єднання “Гергарт” (Грузія), неурядову організацію “KulturNest E.V.” (Німеччина), асоціацію міжнародних ініціатив співпраці міста Летур (Іспанія).

² Погляди та думки, викладені у цій публікації, належать виключно авторам і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейського агентства з питань освіти і культури. Ані Європейський Союз, ані орган, що надав фінансування, не несуть за них відповідальності.

організацій використовувати мистецькі практики для стимулювання громадянської активності та просування демократичних цінностей, адаптуючи європейські практики до локального контексту [11].

Реалізація проєкту націлена на участь представників України та Грузії, де суспільства зіштовхуються з унікальними викликами – повномасштабною війною та значними громадянськими протестами. Відповідно у цих країнах потреба у розвитку громадянської освіти через інноваційні та безпечні методи є особливо гострою [4].

Прикметно, що для розробки ефективних освітніх програм у сфері громадянської освіти на основі артивізму, організаторами була проведена комплексна оцінка потреб зацікавлених сторін. На початку досліджувалися поточні практики, визначалися актуальні теми, ідентифікувалися навчальні потреби молодіжних працівників та формувалися очікування щодо розвитку співпраці у рамках майбутньої мережі “Civic Art Alliance”. Було розроблено структуровані анкети (Google Form) та проведено численні індивідуальні інтерв’ю. У дослідженні взяли участь 54 респонденти (34 особи – з України та 20 осіб – з Грузії), серед яких були молодіжні працівники, активісти, митці та представники відповідних громадських організацій.

Зрозуміло, що обмеженість вибірки не дозволяє претендувати на загальнонаціональну репрезентативність, проте надані дані стали цінними для розуміння специфічних потреб цільової аудиторії проєкту.

Аналіз показав, що переважна більшість респондентів (72 %) вже мала певний досвід в артивізмі або громадянській освіті через мистецтво, що свідчить про високий рівень початкової зацікавленості та обізнаності. Серед найпоширеніших мистецьких практик, що використовувалися у їхній роботі, були названі мистецькі виставки (42 %), фотографія (41 %) та різноманітні експозиції (22 %). Результати опитування свідчать про популярність відеоарту та цифрових медіа – це вказує на адаптацію до сучасних технологічних тенденцій. Активно інтегруються також й інші мистецькі напрями, такі як інсталяції, перформанси, театр, креативне письмо та музика [12].

Примітно, що 20 % респондентів висловили зацікавленість почати використовувати мистецькі практики, що вказує на невирішену раніше, але значну потребу розширення застосування артивізму.

Щодо тематичного наповнення громадянської освіти через мистецтво, було виявлено кілька актуальних напрямків. Безумовними лідерами є права людини (53 %), громадянська активність молоді (49 %) та демократичні принципи й цінності (41 %), що відображає гостру потребу у просуванні цих тем, особливо в умовах суспільно-політичних викликів. Критичного значення набувають також медіаграмотність та інформаційна безпека (33 %) [12].

Зібрані дані свідчать про те, що, попри наявний інтерес до артивізму, існує прогалина у систематичному навчанні та методологічній підтримці щодо інтеграції мистецтва для вирішення соціальних та громадянських проблем.

Організаторами проєкту “Civic Art” було також визначено навчальні потреби у сферах, де молодіжні працівники прагнуть подальшого розвитку. Найчастіше згадувалися навички комунікації (47 %), створення контенту для соціальних змін (38 %) та стратегії ефективного залучення молоді до артивізму (38 %). Це підкреслює потребу у практичних навичках, що дозволяють не лише створювати мистецький продукт, а й ефективно використовувати його для досягнення соціальних цілей та мобілізації аудиторії [12].

Конкретні запити стосувалися також організації мистецьких виставок з обговореннями соціальних проблем, перформансів та мистецьких інсталяцій, а також цифрового мистецтва й використання соціальних медіа для артивізму.

Аналізуючи результати досліджень, можна стверджувати, що артивізм має певний потенціал, проте існує невирішена потреба у практичних навичках та методологіях для його повноцінної реалізації. Тому командою проєкту було запропоновано створити мережу “Civic Art Alliance”, яка б сприяла подоланню існуючих прогалин у знаннях, обміну досвідом та розвитку компетентностей в артивізмі.

Щоб зрозуміти ключові результати, яких було досягнуто у проєкті “Civic Art”, варто зупинити нашу увагу на прикладах проведення конкретних інноваційних практик. Під час навчального візиту до Берліна (березень 2025 р.) учасники проєкту “Civic Art” ознайомилися з діяльністю громадської організації “Zuhause”, яка об’єднує людей через мистецтво, апсайклінг та різноманітні сучасні ініціативи [13]. Цей приклад ілюструє, як артивізм може сприяти згуртуванню громади та просуванню ідей сталості. Командою “Zuhause” було проведено майстер-класи, що зосереджувалися на створенні унікальних мистецьких робіт через експерименти з різними матеріалами, часто вторинними, що підкреслює аспект сталості проєкту.

Ключовою особливістю воркшопів було подальше розміщення готових творів по місту, перетворюючи його на відкриту галерею. Це не тільки зробило мистецтво доступним, але й активно залучило громаду до взаємодії з мистецькими творами та їх творцями. Таким чином мистецтво перетворило пасивних спостерігачів на активних учасників культурного життя. Цей арткейс обґрунтовує здатність артивізму формувати “спільність та спільний досвід” та сприяти громадським змінам на локальному рівні.

Інша практика артивізму, реалізована в рамках навчального візиту до Берліна, мала назву “Ліногра-

вюра: від традиційної техніки до сучасного громадянського вираження”. Мистецький воркшоп зі створення ліногравюри, організований колективом “Frauen Machen Druck”, продемонстрував, як традиційна мистецька техніка лінориту може бути використана для цілей самовираження та активізму [10].

Учасники проєкту освоювали основи ліногравюри, перетворюючи кожен відбиток на особисте висловлювання, що містило їхні думки, досвід та емоції. Це підкреслює роль мистецтва як засобу “повернення простору, вираження та спільноти через креативність”, що корелює з характеристиками артivismу щодо “креативності” та “впливу на суспільство” [10]. До речі, практика майстеркласів з ліногравюри для охочих є поширеною у Львові у мистецьких навчальних закладах, зокрема, на кафедрі графіки та мистецтва книги НУ Львівська політехніка [3]. Така ініціатива демонструє, як спільні ідеї перетворюються на натхненні творчі дії. Співпраця між громадськими організаціями та митцями виявляється ключовою для успішної реалізації проєктів, підтверджуючи “спільнодію” як важливу складову артivismу.

Одним з найпотужніших та трансформаційних досвідів для учасників проєкту “Civic Art” під час поїздки до Берліна стало знайомство з арткейсом “Стрітарт: міський простір як полотно для соціальних повідомлень”. Стрітарт – це приклад артivismу, який доводить, що мистецтво може мати справжню силу. Особливий інтерес викликала творчість художника El Pelele, який використовує стікери для трансформації міського середовища. Зустріч з художником, який розглядає стрітарт як інструмент протесту, свободи та самовираження, надає глибокого розуміння його філософії [10]. Практика вуличного малювання ілюструє, як стрітарт, будучи формою доступної та часто анонімною творчості, може слугувати потужним інструментом для поширення позитивних соціальних повідомлень та взаємодії з міським простором. Цей кейс обґрунтовує, що стрітарт є не лише естетичним явищем, а й формою громадянської участі, здатною відображати та впливати на суспільні настрої, що відповідає характеристикам “соціальної критики” та “впливу на суспільство” артivismу [10].

Аналіз оцінки потреб та різноманітних навчальних арткейсів з артivismу, здійснений у рамках проєкту “Civic Art”, дозволяє сформулювати цілісний погляд на багатогранний вплив та потенціал цього напрямку у громадянській освіті.

Практичний досвід показує, що потреби молодіжних працівників у інструментах громадянської освіти успішно реалізуються через конкретні практики артivismу, які, своєю чергою, спричиняють значні трансформації на різних рівнях. Передусім, на індивідуальному рівні, коли мистецтво стає не лише засобом самовираження, а й інструментом по-

ширення позитивної енергії та розвитку внутрішньої рефлексії. Для педагогів та митців, які виступають фасилітаторами таких проєктів, артivism є джерелом професійного розвитку. Вони поглиблюють методики викладання через мистецтво, розширюють досвід роботи з різними віковими групами та культурами, а також усвідомлюють потужність творчості для подолання психологічних бар’єрів та допомоги дітям у самовираженні. Колаборації між громадськими організаціями та митцями, як у випадку воркшопу з ліногравюри, підкреслюють важливість партнерства для успішної реалізації артivistських проєктів для громадянської молодіжної освіти та є важливим елементом формування професійних спільнот.

Артivism зміцнює міжкультурні зв’язки та сприяє діалогу на рівні громади та аудиторії. Вище згадані проєкти перетворюють публічні простори на інтерактивні галереї, що робить мистецтво доступним усім та активно залучає громаду до взаємодії. Це сприяє формуванню відчуття єдності та солідарності, що є особливо важливим в умовах соціальної та політичної нестабільності. Відвідувачі виставок отримують нові перспективи щодо мистецтва, цінуючи його за емоційну глибину та здатність долати бар’єри, а також за його роль у висвітленні соціальних проблем.

Значний вплив артivism має й на міжнародному рівні, сприяючи розвитку міжкультурного розуміння та зміцненню солідарності. Так, навчальні візити, такі як до Берліна, сприяють обміну кращими практиками та посиленню зв’язків між європейськими та українськими/грузинськими організаціями, демонструючи роль мистецтва як каталізатора для миру та єдності через кордони.

Презентація проєкту “Civic Art” на престижних конференціях також сприяє міжнародному поширенню знань та усвідомлення важливості артivismу, підтверджуючи наукову та практичну важливість ініціативи [4].

Огляд показує, що артivism може слугувати безпечним простором для вираження емоцій та думок, особливо для молоді, яка стикається з високим рівнем стресу та невизначеності. Водночас проєкти громадянської освіти на основі мистецтва мають враховувати підвищені ризики безпеки для митців та активістів у певних регіонах та розробляти відповідні стратегії підтримки та захисту.

Висновки. Проведене дослідження обґрунтовує високий потенціал артivismу як дієвого інструменту громадянської освіти. Це підтверджується як високим попитом серед молодіжних працівників, так і конкретними трансформаційними ефектами, виявленими у розглянутих артпрактиках.

Загалом, артivism є невіддільною та потужною складовою громадянської освіти, здатною створювати глибокі та довготривалі зміни. Як інструмент

взаємодії між мистецтвом та соціальною активністю, він здатен значною мірою посилити ефективність освітніх програм у складних політичних і воєнних умовах (приклад України та Грузії).

Результати дослідження переконливо демонструють, що артivism генерує значні позитивні зміни не лише на індивідуальному рівні учасників, але й на рівні фасилітаторів (педагогів, митців), громад та міжнародних партнерств, сприяючи згуртуванню, солідарності та глобальній обізнаності.

Досліджений матеріал є важливим кроком у систематизації знань про артivism у контексті громадянської молодіжної освіти, особливо в умовах динамічних соціальних та політичних змін. Результати дослідження відкривають нові напрямки для подальших наукових та практичних розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук О. Теорія і практика громадянської освіти: світовий досвід. *Наукові записки НаУКМА*. 2001. Т. 19. С. 64–70.
2. Ерделівські читання. Матеріали 30-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород, ЗАМ. 2025. 239 с.
3. Залучення до мистецьких практик. URL: <https://lpnu.ua/news/zaluchennia-do-mystetskykh-praktyk-starsha-vyk-ladachka-kafedry-hmk-provela-maister-klas-iz>
4. Луковська О., Грабовська О. Мистецтво як інструмент громадянської освіти. *Міжнародний проєкт CivicArt. Вісник ЗАМ*. № 17. Ужгород: ЗАМ. 2025. С. 20–25.
5. Луковська О., Несторенко Т., Несторенко О. Освіта через мистецтво: патріотичні плакати в сучасних експозиціях. І Міжнародна науково-практична конференція, Бердянський державний педагогічний університет, 19–20 квітня 2024. С. 155–160.
6. Несторенко Т., Луковська О. Економічний вплив культурно-мистецьких інституцій на місто. Conference Proceedings of the 6-th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development. The Academy of Management and Administration in Opole, April 20–23, 2017, Opole, Poland. 2017. pp. 199–201.
7. Несторенко Т., Луковська О. Роль музеїв у розвитку локальної економіки. Contemporary issues of culture and art: monograph. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, Katowice, 2016. pp. 110–118.
8. Bradford Lightfoot E. Consumer Activism for Social Change. Oxford University Press. Vol. 64. № 4. 2019. pp. 301–309.
9. CivicArt. URL: <https://civicart.rcfres.org/uk/pro-roiect/>
10. CivicArt – study visit to Berlin. Available at: <https://www.facebook.com/civicart.2025/videos/1890946471717127>
11. CivicArt: Посилення спроможності для громадянської освіти, заснованої на мистецьких практиках. URL: <https://rcfres.org/2024/11/civicart/>
12. Stakeholders needs re-assessment report. URL: https://civicart.rcfres.org/wp-content/uploads/2025/05/03_Needs_Assessment_Report_Final.pdf
13. Zuhause. URL: https://www.instagram.com/zuhause_kollektiv/

REFERENCES

1. Demianchuk, O. (2001). Teoriia i praktyka hromadianskoi osvity: svitovyi dosvid [Theory and practice of civic education: world experience]. *NaUKMA Research Papers*, No. 19, pp. 64–70. [in Ukrainian].
2. Erdelivski chytannia. Materialy 30-i Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (2025). [Erdeliv Readings. Proceedings of the 30th International Scientific and Practical Conference]. Uzhhorod, ZAM, 239 p. [in Ukrainian].
3. Zaluchennia do mystetskykh praktyk [Involvement in art practices]. Available at: <https://lpnu.ua/news/zaluchennia-do-mystetskykh-praktyk-starsha-vyk-ladachka-kafedry-hmk-provela-maister-klas-iz> (Accessed 14 Aug. 2025). [in Ukrainian].
4. Lukovska, O. & Hrabovska, O. (2025). Mystetstvo yak instrument hromadianskoi osvity [Art as a tool for civic education]. *The international project CivicArt. Newsletter Transcarpathian Academy of Arts*, No. 17, pp. 20–25. [in Ukrainian].
5. Lukovska, O., Nestorenko, T. & Nestorenko, O. (2024). Osvita cherez mystetstvo: patriotychni plakaty v suchasnykh ekspozytsiakh [Education through art: patriotic posters in modern expositions]. I International Scientific and Practical Conference, Berdyansk State Pedagogical University, 19–20.04.2024, pp. 155–160. [in Ukrainian].
6. Nestorenko, T. & Lukovska, O. (2017). Ekonomichnyi vplyv kulturno-mystetskykh instytutstii na misto [Economic impact of cultural and art institutions on the city]. Proceedings of the 6-th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development. The Academy of Management and Administration in Opole, April 20–23, 2017, Opole, Poland, pp. 199–201 [in Ukrainian].
7. Nestorenko, T. & Lukovska, O. (2016). Rol muzeiv u rozvytku lokalnoi ekonomiky [The role of museums in the development of the local economy]. Contemporary issues of culture and art: monograph, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, Katowice, pp. 110–118. [in Ukrainian].
8. Bradford Lightfoot, E. (2019). Consumer Activism for Social Change. Oxford University Press, 64 (4), pp. 301–309. [in English].
9. CivicArt. Available at: <https://civicart.rcfres.org/uk/pro-roiect/> (Accessed 14 Aug. 2025). [in Ukrainian].
10. CivicArt – study visit to Berlin. Available at: <https://www.facebook.com/civicart.2025/videos/1890946471717127> (Accessed 14 Aug. 2025). [in Ukrainian].
11. CivicArt: Posylennia spromozhnosti dlia hromadianskoi osvity, zasnovanoi na mystetskykh praktykakh [Strengthening capacity for civic education based on art practices]. Available at: <https://rcfres.org/2024/11/civicart/> (Accessed 14 Aug. 2025). [in Ukrainian].
12. Stakeholders needs re-assessment report. Available at: https://civicart.rcfres.org/wp-content/uploads/2025/05/03_Needs_Assessment_Report_Final.pdf (Accessed 14 Aug. 2025). [in English].
13. Zuhause. Available at: https://www.instagram.com/zuhause_kollektiv/ (Accessed 14 Aug. 2025). [in English].

Стаття надійшла до редакції 09.08.2025

RESONANCE
REGIONAL CHARITY FOUNDATION

Gergart

KULTUR
NEST e.V.

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them

